

Тема1. СУСПІЛЬНІ ПЕРЕДУМОВИ ПОЯВИ ГЕНДЕРНОГО НАПРЯМКУ В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО ЗНАННЯ

Зміст

1. Гендерні аспекти системи прав людини: ідеологія гендерного рівноправ'я.
2. Історична генеза реалізації принципу рівних прав і можливостей (жіночий рух, фемінізм, "Women's studies").
3. Всесвітні конференції по становищу жінок 1975-1995 роки: історична ретроспектива (Мехіко, Копенгаген, Найробі, Пекін).
4. Гендерна політика в Україні та стратегії забезпечення гендерної рівності в освіті.

Ключові слова: *гендерне рівноправ'я, гендер, гендерна асиметрія, гендерна дискримінація (дискримінація; дискримінація жінок/чоловіків), гендерна диференціація, гендерна політика, гендерна рівність, гендерна сегрегація, гендерна стратифікація, гендерне насильство, гендерні квоти, гендерний індекс людського розвитку, емансипація, жіночий рух, жіночі дослідження, матриархат, права людини, патріархат, позитивна дискримінація, фемінізм.*

Цілі та завдання розділу:

встановити значення та сутність гендерної політики сучасної України; аргументувати власну точку зору, посиляючись на міжнародні документи щодо гендерної рівності;

зрозуміти українські перспективи гендерної демократії, виявити суспільні передумови гендерного напрямку в системі соціально-гуманітарного знання.

1. Гендерні аспекти системи прав людини: ідеологія гендерного рівноправ'я.

Після закінчення II Світової війни Організація Об'єднаних Націй розпочала глобальне просування проблематики прав людини, а серед них на першому місці - заборона дискримінації: в фундаментальних актах ООН (Хартія ООН, Загальна Декларація прав людини, Пактах ООН з прав людини. Право на рівність серед прав і свобод людини - на першому місці.

Ідеологія гендерного рівноправ'я - система ідей і поглядів, понять і уявлень про побудову суспільства і заємовідносин в ньому чоловіків і жінок як двох соціальних спільностей, що враховує і виражає інтереси обох соціальних груп - чоловіків і жінок. В силу цього ідеологія гендерного рівноправ'я є ідеологією конструктивної, що несе нову культуру взаємин в ім'я досягнення соціальних цілей.

Рівність чоловічої та жіночої соціальних статей означає рівність соціального статусу, всезагальну участь у всіх сферах суспільства, державного та приватного життя на основі самоусвідомлення особистісних потреб та інтересів, долання елемента ієрархічності, за якою чоловіки історично розглядалися як істоти вищі, а результати їхньої діяльності оцінювалися як суспільно більш значущі, ніж ті, що були досягнуті жінками.

Рівність прав означає наділення чоловіків та жінок юридично однаковими правами в усіх сферах життя та юридичне забезпечення рівних умов їх здійснення.

Рівність можливостей – це фактична можливість користування правами і свободами людини незалежно від статі.

Принципово важливими для визначення цих понять є два міжнародно-правові документи – Конвенція з ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок 1979 р. та Декларація про рівноправність жінок і чоловіків, прийнята у 1988 р. на 83-й сесії Ради Міністрів Європи. Існує 3 головні причини **привернення** уваги до загальнолюдських прав жінок:

- 1) необхідність інформувати жінок про те, що вони мають права людини та повинні їх використовувати,
- 2) необхідність оприлюднювати випадки порушення прав на підставі гендеру та боротися з ними,
- 3) необхідність сформувати нову практику прав людини, яка повністю вирішуватиме питання загальнолюдських прав жінок.

2. Історична генеза реалізації принципу рівних прав і можливостей (жіночий рух, фемінізм, “Women’s studies”).

В історії жіночого руху виділяють три періоди (хвилі). Перший період починається в кінці XVIII ст. і триває до першої половини XX ст. Фемінізм (від лат. femina – жінка) – жіночий рух, що виник у XVIII ст., за рівні права жінок і чоловіків. Процес надання жінкам права голосу розпочався наприкінці XIX ст. У XIX ст.

Другий період фемінізму пов’язують із виходом книги С. де Бовуар “Друга стать” у 1949 р. С. де Бовуар аналізує численні міфи, які представляють жінку з точки зору чоловіків.

У 70-х рр. у Сполучених Штатах Америки з’явилася не тільки “нова соціальна історія”, аще й так звані *women's studies*, що дослівно перекладається як *вивчення жіноцтва* або *жіночі дослідження*. Жіночі дослідження стали джерелом і створили теоретичну базу для виникнення власне гендерних досліджень (*gender studies*), які ведуть початок від 70-х років XX століття.

Гендерні відносини виникають в контексті політичної діяльності з приводу уявлень, пов’язаних із розподілом *соціальних ролей чоловіка і жінки*, сприйняттям відповідних психофізіологічним ознакам і станам ідентичностей, утвердженням конструктивних та функціональних норм. Третій період отримав визначення постфемінізму (конструктивістський, ліберальний, інтелектуальний, радикальний, культурний, антирасистський фемінізм), який виник у 90-ті роки XX ст. Також виокремлюють період (в хронологічних межах від 1972 по 2005 рр.) пов’язаний із поширенням принципів рівності на сферу соціальних статусів та відносин.

3. Всесвітні конференції по становищу жінок 1975-1995 роки: історична ретроспектива (Мехіко, Копенгаген, Найробі, Пекін).

Перша всесвітня конференція зі становища жінок була скликана в Мехіко в 1975 році. Цей рік був оголошений Міжнародним роком жінки.

В грудні 1979 року було прийнято Конвенцію про ліквідацію всіх форм дискримінації жінок. Конвенція, що отримала назву «Білль про права жінок».

ООН і зобов'язувала країни протягом року після ратифікації, а потім кожні чотири роки доповідати про вжиті заходи щодо подолання перешкод, що стоять перед ними на шляху до виконання положень Конвенції. 10 грудня 1999р., в День прав людини, був відкритий для підписання **На Другій** **всесвітній конференції зі становища жінок**, скликаній у Копенгагені в 1980 році був визнаний факт виникнення *невідповідності між гарантованими правами й умінням жінок користуватися цими правами*. **Рух за гендерну рівність одержав справжнє світове визнання на Третій всесвітній конференції зі становища жінок під назвою «Всесвітня конференція для огляду й оцінки досягнень Десятиліття жінки ООН: рівність, розвиток і мир»**(Найробі, 1985р.) .

Віденська декларація (Відень, 1993 р.). проголосила, що *«права людини, жінок і дівчаток є невіддільним і неподільним складником загальних прав людини»*.

Декларація і Платформа дій Четвертої Всесвітньої конференції ООН зі становища жінок (вересень 1995 р., Пекін) відобразили 12 найважливіших проблемних областей, в яких криються головні перешкоди на шляху до прогресу жінок, що вимагають прийняття конкретних заходів з боку урядів і громадянського суспільства: жінки і злидні; освіта та професійна підготовка жінок; жінки та охорона здоров'я; насильство над жінками; жінки в період збройних конфліктів; жінки та економіка; участь жінок у роботі директивних органів і в процесі прийняття рішень; інституційні механізми поліпшення становища жінок; жінки і права людини; жінки та засоби масової інформації; жінки та навколишнє середовище; дівчата.

Україна долучилась до головних міжнародних зобов'язань щодо забезпечення гендерної рівності, включаючи [Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок \(CEDAW, 1980\)](#) та її Факультативного протоколу, Пекінську декларацію та Платформу Дій (1995); встановила національні законодавчі та політичну систему для гендерної рівності, включаючи Державну програму щодо забезпечення рівних прав та можливостей для чоловіків та жінок (до 2016), а також Національний план дій «Жінки, Мир та Безпека» (2016) у якості додатку до Резолюції Ради Безпеки 1325.

4 Гендерна політика в Україні та стратегії забезпечення гендерної рівності в освіті.

Стосовно правової бази гендерної рівності у нашої країни, то найбільш системно і повно положення щодо рівності статей сформульовані в статті 24 Конституції України, та в Законі України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», Сімейному кодексі України[148], Законі України про попередження насильства в сім'ї.

У гендерній політиці України пострадянського періоду спостерігаються певні трансформаційні процеси – зміна сприйняття жінок від виключно матерів до загалом громадянок із рівними правами і можливостями у суспільному житті. Спочатку в 1995 р. був створений Комітет у справах жінок, материнства і дитинства при Президенті України; вже в 1996 р. функції цього комітету

виконує Управління у справах жінок при Міністерстві України у справах сім'ї та молоді; з 1998 р. на рівні Верховної Ради працює Комісія з питань охорони здоров'я, материнства і дитинства; з 2002 р. її функції передано Підкомітету з питань правового статусу жінок, сім'ї і дитинства; в 2006 р. створено Комітет Верховної Ради України з питань сімейної і гендерної політики. Зокрема, за питання забезпечення гендерної політики відповідає Відділ гендерної політики Департаменту сімейної, гендерної політики та протидії торгівлі людьми Міністерства соціальної політики України.

Окрім того, у структурі Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини існує посада Представника Уповноваженого з питань дотримання прав дитини, недискримінації та гендерної рівності, а також працює Сектор з питань гендерної рівності.

Проблеми гендерної політики. Проблеми, пов'язані з гендерним статусом жіноцтва, охоплюють такі аспекти їхньої життєдіяльності, як підпорядкування традиційним очікуванням, що проявляється в поширеності «подвійної зайнятості», прийняття перепон «скляної стелі», обмежуючих кар'єрне зростання, орієнтації на здобуття освіти та професій в таких сферах (культура, освіта, торгівля, сфера обслуговування), які є низькооплачуваними за традиційними розрядами та малопrestiжними в соціально-економічному плані, брак представництва на законодавчому управлінському щаблях влади.

Гендерний індекс людського розвитку країни (ГІРЛ) вважають визначальним показником її демократичності. У 2015 році, зокрема, було опубліковано *The Global Gender Gap Report 2015*, який визначає індекс гендерного розриву. Вимірювання відбувається за чотирма ключовими, на думку укладників, сферами: Економічна участь і кар'єрні можливості. Освіта. Здоров'я і виживання. Політичні права і можливості.

У топ-10 країн за індексом гендерної рівності увійшли Ісландія, Норвегія, Фінляндія, Швеція, Ірландія, Руанда, Філіппіни, Швейцарія, Словенія та Нова Зеландія. Україна зайняла 67 місце серед 142 країн, погіршивши власний рейтинг 2014 року на 11 пунктів, коли вона посідала 56 місце.

Основні стратегії забезпечення гендерної рівності в освіті

Зasadничими у гендерному підході в освіту є Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» (5.09.2005) та наказ МОН України «Про впровадження принципів гендерної рівності в освіту» (№ 839 від 10.09.2009). Закон "Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків" визначає основні стратегії забезпечення гендерної рівності в освіті (ст.21)

рівні умови для жінок і чоловіків під час вступу до навчальних закладів, оцінки знань, надання грантів, позик студентам; підготовку та видання підручників, навчальних посібників, вільних від стереотипних уявлень про роль жінки і чоловіка; виховання культури гендерної рівності, рівного розподілу професійних і сімейних обов'язків.

проведення експертизи навчальних програм, підручників та навчальних посібників для навчальних закладів щодо відповідності принципу забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.

Питання для самоконтролю:

1. Розкрийте зміст поняття гендер у системі суспільно-політичних та соціально-гуманітарних наук.
2. Яке місце займають права жінок у системі прав людини?
3. Розкрийте зміст поняття гендерна рівність.
4. Визначте роль жінки в сучасному політичному процесі у світі та в Україні.
5. Назвіть провідні міжнародні правові акти щодо захисту прав людини та подолання дискримінації.
6. Чи можна адаптувати українське законодавство до міжнародних стандартів та забезпечення рівності політичних прав чоловіків та жінок?
7. Які існують механізми вирішення гендерної проблематики в українському суспільстві?
8. Що таке дискримінація?
9. Що таке гендерна дискримінація? Чи існує гендерна дискримінація в Україні?
10. Які відбулися зміни у соціальній політиці України пострадянського періоду (гендерний аспект)?
11. Дайте визначення гендерного індексу людського розвитку. Яке місце серед країн світу посідає Україна за цим показником? Чому?
12. У чому виявляється вплив гендеру на характер та форми участі людини у політичній діяльності?
13. Охарактеризуйте гендерну політику України.
14. Які конституційно-правові засади щодо участі жінок у політичному житті існують сьогодні в Україні?
15. Які існують механізми здійснення гендерної політики в Україні?

Список використаної літератури:

1. Хрисанова С. Ф. Гендерна політика - шлях до консолідації суспільства // Матеріали науково-практичної конференції "Жінка і влада". Харків, березень 2001. Міжвідомчий науковий збірник "Жінка в Україні". Т. 23. Київ. 2001. С. 235-238.
2. [Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок \(CEDAW, 1980\)](#)
3. Мельник Т.М. Міжнародний досвід гендерних перетворень.-К.: Логос, 2004.-320с.
4. Основи теорії гендеру: Навчальний посібник / [відповідальний редактор Скорик М. М.]. - К.: «К.І.С.», 2004. – 536 с.
5. <http://reports.weforum.org/global-gender-gap-report-2015/>.
6. Gender Inequality Index / Human Development Reports. — United Nations Development Programme. — <http://hdr.undp.org/en/content/table-4-gender-inequality-index>.
7. Дороніна Т.О. Теоретико-методологічні засади гендерної освіти та виховання учнівської молоді: Монографія / Т.О.Дороніна; НАПН, Інститут вищої освіти, КДПУ, МОНСМ України.- Кривий Ріг: Видавничий дім, 2011. -331 с.
8. Теоретико-методологічні засади гендерної освіти. НМКД СЕЗН ЗНУ (презентаційний курс лекцій, методичні рекомендації до семінарських занять та самостійного вивчення дисципліни, тестові завдання для поточної атестації та підсумкового контролю знань). – Режим доступу: <http://moodle.znu.edu.ua/course/view.php?id=4191>

